

Mitt möte med Shakespeare

Av Carl-Göran Ekerwald

På gymnasiet i Östersund hade man på 1940-talet den ordningen att man för högre betyg i engelska skulle klara ett s.k. specialarbete. Jag valde Shakespeares Hamlet och skulle i muntligt förhör översätta och, så långt jag kunde, tolka de första två akterna.

Att jag valde Hamlet föll sig naturligt, för i tyska hade jag valt Faust. På det sättet skulle jag få tillfälle att bekanta mig med två av världslitteraturens mest kända verk.

Hamlet betydde en väldig massa glosor. Jag hade visserligen läst engelska i sex år, men Shakespeare använder ju ett ordförråd på 20 000 glosor. Men vad gjorde det. Jag upptäckte redan från första början att översättningarna som jag hade läst, var otillräckliga och otillförlitliga.

Pjäsen börjar ju med att soldaten som står på vakt ute på bastionen på Kronborgs slott i Helsingör, stoppar en person - "halt, vem där? Lösen!"

Men hos Shakespeare står det "stand and unfold yourself ... stå still och utveckla dig!" - Ange din identitet.

Och detta "veckla ut dig", det är kan man säga lösenordet för hela pjäsen. Vad en människa är - det ska här vecklas ut så att alla kan se.

Soldaterna väntar på vålnaden. Och han kommer. Det är ju den döde kungen av Danmark, klädd i järn från topp till tå, med marskalkstaven i näven och visiret uppfällt. Hur rör sig detta spöke?

Det går med stora kliv, liksom marscherande. En av vaktposterna säger just det - "it stalks away". Stora kliv.

Man talar om den döde kungen. Så sträng och befällande såg han ut när han slog ihjäl polackerna på isen där de kom med sina slädar. - Shakespeare skriver att dessa polacker var "sledded", dvs. "beslädade", ett fantastiskt uttryck.

Soldaterna erinrar sig hur han hade slagits med kungen av Norge. Och hur det nu kommit en prins, Fortinbras - herr Armstarke - ännu ung och "tender ... späd". Han är en gerillaledare som i utkanten av Norge "likt en haj drivit samman en hop laglösa, resoluta kumpaner som han ger mat och husrum" för att gå till attack mot Danmark. Likt en haj - skriver Shakespeare "sharked up ...

Carl-Göran Ekerwald är författare, översättare och kulturskribent. 1998 publicerades hans bok "Shakespeare - liv och tänkesätt". Han har också skrivit biografier om Nietzsche och Goethe.

hajat ihop" folk.

Man upptäcker rätt snart att den här handlingskraftige, energiske, "spåde" prinsen är dramats positive hjälte. Han är ställd som kontrast till den handlingsförlamade melankolikern prins Hamlet, som ju är över trettio år och redan korpulent av allt stillasittande, något av en playboy, en förläst överläggare från universitetet i Wittenberg, just hemkommen för att närvara vid sin fars begravning.

Hamlets fel är att han tänker för mycket. Han har genomskådat världen. Vad såg han? - Överallt bara hyckleri och lastbarhet.

Han själv går heller inte fri. Han skäms över sina dåliga egenskaper.

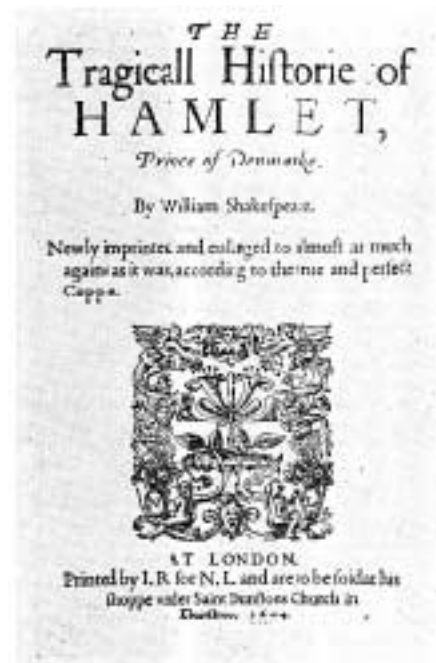
Hans döde far, förre kungen av Danmark, har återvänt från skärselden - Shakespeare skriver som katolik - och befäller Hamlet att ta hämnd på faderns mördare. Det var Hamlets egen farbror, den nuvarande kungen Claudius som begick mordet med gift och sedan äktade änkan, Hamlets mor.

Det är en tät intrig. Och det var ett "fult och onaturligt mord ... foul and most unnatural murder ..."

Vad jag häpnade över i pjäsen är att Hamlet själv ursäktar mord, och det strax innan den döde fadern visar sig. Han säger nämligen till sin vän Horatio att "sådant händer ofta hos vissa personer att de har en lastbar fläck i sin mänskliga natur, den fick de i födelsen och har själva ingen skuld därtill, eftersom ju ingen själv kan välja sitt ursprung ..." Det är Shakespeares moral.

Det är denna moral som kommer Hamlet att skjuta upp sin hämnd.

Det som till sist avgör saken, det är att drottningen i sista akten dricker det gift som kungen avsett för Hamlet. Och när

hon ropar ut till honom - "o min käre Hamlet, jag är förgiftad", då är ögonblicket inne, då fullgör Hamlet sin fars befällning att hämnas. Och han hämnas även sin lastbara mors död.

Antag nu att pjäsen slutade där. Hur skulle vi i publiken då inte lämna teatern upprörda och nedslagna. För Hamlet, denna i sin humor, desperation och uppriktighet så underbara människa dog ju. Och kungen. Hela det danska kungahuset i graven. Vad ska det bli av världen?

Men Shakespeare är en känslig teaterman. Han vet att så får man inte överge publiken. Därför inför han ett storartat slut. Den där unge spåde prinsen Fortinbras, gerillakampen med sitt gäng av resoluta män, dyker upp. Man hör kanonskott. Trummor. Och så slås dörrarna upp och där står den unge segraren. Här börjar nånting nytt.

Hamlet hinner säga innan han dör, att han hoppas Fortinbras tar makten - "han har min döende röst".

Hamlet avundas Fortinbras. Och Fortinbras å sin sida prisar Hamlet: "Må fyra kaptener bära Hamlet som en soldat till lit de parade." Hamlet en soldat?

Ja, en människa i kamp mot omöjliga villkor. Det är klart att ett sådant tema fångar en tonåring. Och även om teaterälskare skulle ta illa upp, så måste jag säga att jag haft mer utbyta av att läsa pjäserna än av att se pjäserna på scenen. Dels är texten ofta beskuren av regissören, dels inbjuder handlingen och miljön till så storartade scenuppsättningar att dekoren kommer orden att krympa.

FORTSÄTTNING SID 22 >

Horatio: "He smote the sledded Polacks on the ice." (Hamlet)

En midsommarnattsdröm, en föreställning som förlänger våra liv

John Cairds iscensättning av En midsommarnattsdröm på Dramaten i Stockholm i höstas recenseras här av Jan Arnald

En midsommarnattsdröm är den mest livsbejakande pjäs som finns. Hela den komplexa strukturen är en enda lång öppning av livets alla möjligheter. Vi rör oss målmedvetet från det stela, enkelspåriga och rigida till det öppna, mångfaldiga, vitala.

Jag är övertygad om att En midsommarnattsdröm rent fysiologiskt förlänger våra liv. Det är detta livsbejakande drag som den rutinerade Royal Shakespeare-regissören John Caird har tagit fasta på i sin helaftonsföreställning på Dramatens stora scen. Det är en föreställning med skamlöst gott självförtroende. Den aktiverar alla sinnen på en gång, som ett veritabelt allkonstverk, och det märkliga är att det inte finns en enda nivå som fallerar. Mitt i larmet finns gott om plats för både nyanser och subtiliteter. Det är helt enkelt teater när den är som allra bäst.

I kulisserna hukar en trio med ofantlig internationell rutin. Oscarbelönade Ilona Sekacz står för den frimodiga ljudbilden, ett täcke av musikhistoriska citat och samtidigt virvlande dansmusik. Sue Blane, som en gång gjorde de häpnadsväckande kostymerna till Greenaways Tecknarens kontrakt, har skapat en scenbild som vrider sig mellan klassisk skönhet och vild naturmagi - och kostymerna är små mästerverk av bisarra infall. Det är en visuell föreställning av högsta klass. Men inte visuell på bekostnad av språket, som så ofta är fallet i samtidsteatern. Maskineriet tar aldrig överhanden.

Det finns två sätt att vara respektlös mot Shakespeare. Innan eller efter. Är man respektlös innan man har tagit sig igenom verket på allvar blir det aldrig lyckat. Är man däremot respektlös efter att ha jobbat sig igenom alla stadier av respekt och dyrkan när man ofta som längst. Shakespeare anbefaller en viss grad av respektlöshet - hela hans dramatik bygger på det. Och John Cairds respektlöshet är just den som kommer efter. Han vet exakt vad han gör när han utlöser sin blixtnär energi. Det känns att han har förstått Shakespeare, med allt vad det innebär. I centrum står Puck, detta oefterhärmliga väsen, konstens egen genius. Och man kunde inte ha valt någon bättre Puck än Jonas Karlsson. Här blommar han ut som

aldrig förr, med en osviktig känsla för komisk timing, men också med förmågan till tvåra stämningkast. Det är en av årets riktigt stora rolltolkningar.

Skådespelargänget i pjäsen-i-pjäsen lyckas också mycket väl med sin komiska timing. Framför allt gör Mats Bergman den tacksamma rollen Botten med oerhört gott humör - han spelar ut ett komiskt register som man knappt hade anat. Och Rolf Skoglund som författaren Kvitten är hans motsats, med en återhållsam, stilla komik. Överhuvudtaget verkar viljan att få spela dålig teater bra dra fram det bästa ur hela gänget. Per Svenssons bisarra lejon är en liten pärla. I den unga kärlekskvartetten utmärker sig framför allt Maria Bonnevie som den osäkra men målmedvetna Helena. I hennes gestalt bor pjäsens väl maskerade allvar, kärlekens egendomliga godtycke, erotikens grymhet och offervilja, och hon spelar helt utan skyddsnet.

Med Oberon/Teseus verkar Örjan Ramberg ha fått ny luft under vingarna. Hans samspel med Jonas Karlsson är storartat, och hans auktoritet som kung är oavvislig. Han är scenens härskare - tillsammans med Stina Ekblad som den kärva Hippolyta och väna Titania. När hon anför sitt anhang av groteskt dansande älvor är hon magisk på allvar.

Det är inte så mycket att tjafsa om. Visst skulle man kunna invända att vissa fest- och dansscener blir lite väl långa och att publikfrieriet ibland når bortom toleransgränsen, men det känns bara futtigt. Det är kort och gott den bästa teaterföreställning jag har sett på mycket, mycket länge.

Översättning: Göran O Eriksson

Regi: John Caird

Scenbild & kostym: Sue Blane

Musik: Ilona Sekacz

Ljus: Paul Pyant

I rollerna: Örjan Ramberg, Stina Ekblad, Jonas Karlsson, Lars Amble, Jonas

Malmjö, Erik Ehn, Anna Björk, Maria Bonnevie, Rolf

Skoglund, Mats Bergman,

Robert Fransson, Peter Luckhaus, Magnus Ehrner, Per

Svensson m. fl.

> I London såg jag en Macbeth, utomordentligt spelad. Men för att göra ett överraskande intryck på publiken lät regissören fyrtio till soldater utklädda statister tåga in i salongen, var och en bärande på en stor enrisruska.. Det var skogen i Birnam som gjorde entré mellan raderna och upp på scenen. Luften fylldes av stark enrisluk. Det hela fick nånting av spex över sig. Parodiskt. Det blev en överdrift som förtog det intryck texten skulle ge.

Shakespeare själv varnar för överdriven naturalism. I Henrik V ber den inledande konferenciern publiken att bruka fantasin - "när vi talar om hästar, tänk då att ni ser dem trycka in sina stolta hovar i den eftergivna jorden ..."

När man läser ser man allt tydligt inom sig. Hans språk är besvärligt.

Min Shakespeareutgåva i Oxford University Press är sönderläst och pärmen hålls ihop av några gula klisterband. Jag har skaffat mig den stora Nortonutgåvan, fast den är med sina 3 420 sidor ohanterlig.

Pericles och Titus Andronicus spelas sällan men innehåller några av Shakespeares kraftfullaste scener. Hur man i Pericles får se den döda drottningen vakna upp i sin likkista måste vara mäktigt. Hon sätter sig upp - "var är jag? Vad för en värld är detta?" - Det är en ljuv musik som har väckt den skendöda.

Annars är för mig Kung Lear och sonetterna det som betyder mest.

När jag som gymnasist läste Hamlet, fäste jag på väggen i mitt rum ett citat - "stäng in mig i ett nötskal och jag ska ändå räkna mig som kung över ändlösa marker".

Vad jag menade var - stäng in mig i ett rum med Shakespeares samlade verk och jag ska räkna mig som en lycklig globetrotter.